
DEĞERLENDİRMELER

Cengiz Dağcı, *Anneme Mektuplar*, Ötüken Yayın Evi, İstanbul 1988.

Anneme Mektuplar, Cengiz Dağcı'nın duygu yüklü dünyasının kapılarını okuyucuya ardına kadar aralayan, yazarın yaşadığı devir ve çevresiyle ilgili detaylı bilgiler edinmemizi sağlayan önemli bir eserdir. Dağcı'nın diğer eserlerini okuyanlar bilirler ki, onun biricik Kızıлтаş'ı vardır. Çok eski zamanlardan beri; denizci Kızıлтаşlıların gemilerinden inip, denizin çekildiği bayırlara bağ ve bahçelerini diktiklerinden beri onun biricik Kızıлтаş'ı vardır. Sonra günün birinde yazarın kendi deyimiyse savaş çıkmış ve bu savaşla birlikte adlarına komünizm, kapitalizm denilen izm'lerle hiçbir ilişkileri olmayan, Kızıлтаş'ın toprağından ve suyundan, Kızıлтаş'ın göğünden ve denizinden başka hiçbir şey görmeyen Kızıлтаşlılar yok edilmişlerdir:

*"Hem de savaştan uzakta. Geceleyin. Şafak sökmeden bir saat önce. Gecenin koyu karanlığında. Kallesçe ve hunharca katledildiler Kızıлтаşlılar."*¹

Yazar, diğer eserlerinde olduğu gibi *Anneme Mektuplar*'da da Kırım'ın trajedisinden, Kırım'ın egemen güçler karşısındaki çaresizliğinden bahseder. Dağcı, çok özel duygularını dökmüştür esere. Eserin yazılış hikâyesine Dağcı'nın bir başka eserinde, *Yansılar III*'te rastlarız:

*"On yıl öncesi girmeye başlamıştı rüyama annem. Bir gece kendisini fotoğrafta gibi gördüm. Yalnız küçük bir farkla; bir eli yine babamın omuzbaşına atılıydı; öbür elindeyse, kendisine ordudan yazdığım mektupları tutuyordu annem. Rüyayı Regina'ya anlattım o sabah. Dinledi; gülümsedi; eliyle âşıkane saçlarını okşadı; ve unutuldu rüya. Eh, bir rüyaydı, unutulacaktı elbet."*²

Bir süre sonra Dağcı'nın *Üşüyen Sokak* isimli romanı yayımlanır. Romanın yayımlanmasını takip eden süre içinde Dağcı, içinde anlaşılmaz, garip bir boşluk taşır. Bu durumu fark eden karısı ona bir roman daha yazmasını önerir:

---

1 Cengiz Dağcı, *Yansılar 3*, Ötüken Kitap Evi, İst. 1991, s. 36.

2 a.g.e., s. 42.

“Önerinin gerisinde başka bir önerinin gizlendiğini birkaç akşam sonra anladım. Regina rüyamda gördüğüm annem ve mektuplar üzerinde konuştu tekrar. Yeni çalışmalarına bir ipucu mu vermek istiyordu bana?”

Bir süre sonra Anneme Mektuplar üzerinde çalışmaya başladım.”³

Dağcı, ne kadar yıllardır Kırım’ın, Kızıltaş’ın uzağında olsa da aklı sürekli Kızıltaş’tadır. Yıllardır uzağında yaşadığı memleketini düşünmeden bir güncüğü bile geçmez. Yansılar serisinde *Anneme Mektuplar* isimli eserinden bahsederken şu tespiti yapar:

“Benim için bir başka önemi daha var Akmesic’ın: *Anneme Mektuplar* romanımı ben Londra’da değil de Nümune okulunun sınıflarında öğretmenlerimizi dinlerken; manzumelerimle dergi dairelerinin kapılarında beklerken; kentin sokaklarında ve *Salgır*’ın kıyılarında amaçsız dolaşırken yazdığımı hisseder gibi olurum arada.

Şimdi de orada değil miyim?”⁴

Buraya kadar *Yansılar* serisi içinden yansımalarını aktardığımız *Anneme Mektuplar*, yazarın artık hayatta olmayan annesine yazdığı on beş özel mektuptan meydana gelmiştir ve her bir bölüm bir mektuptan meydana gelecek şekilde düzenlenmiştir. Buradan hareketle eserin daha iyi anlaşılması için, özel mektuplar hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır zannedirim:

İlk çağlardan beri var olan bu türün en önemli örnekleri Aristo, Machiavelli ve Michalangelo’nun mektuplarıdır. XVII. yy.’dan itibaren bir edebiyat türü olarak da gelişen mektuplar bütün dünya edebiyatlarında ilgi görmüştür. Edebî mektuplar, kendilerini kaleme alan şahısların duygu ve düşüncelerinin yanı sıra, devirlerinin siyasî ve sosyal özelliklerine ışık tutarak tarihî bir belge niteliği de kazanırlar. Bizim edebiyatımızda da Hâmid’in, Namık Kemal’in ve Ziya Gökalp’in mektupları yukarıda sözünü ettiğimiz, tarihî belge özelliği gösteren mektuplara örnek teşkil eder.

“Özel mektupların en belirgin niteliği, her türlü yapmacıktan uzak, özentisiz, içten geldiği gibi yazılmış olmalarıdır.

3 a.g.e., s. 42-43.

4 a.g.e., s. 147.

Sanat, düşünce, bilim ve siyaset adamlarının özel mektupları, onların düşünce, duygu ve hayatlarının aydınlanmasına yaradığı ve yaşadığı devir ve çevre üzerine bilgi edinmemizi sağladığı için, önemli belgelerdir.”⁵

İlk mektupta Dağcı, annesine yaşadığı yer ve zaman hakkında bilgiler veririz. Yazar, artık ihtiyar bir adamdır. Saçları ağarmıştır. Çevresinde gördüğü her şey değişmektedir ama gözlerinde tek değişmeyen annesidir:

“Seni kırk beş yıl öncesi gördüğüm gibi görüyorum hâlâ. Kırk beş yıl. Her şey değişti bu kırk beş yıl içinde. Yollar, sokaklar, binalar.”

“Yalnız sen varsın, Anne. Önemli olan da bu aslında. Ve senin varlığın arada bir gülmeme, değişik de olsa gökyüzünü, çiçekleri, kuşları, kelekleri sevmeme, hatta günümüzün insanlarını anlamama yardım ediyor bana.”⁶

Dağcı, bu ilk kısımda Londra’da yaşadığı zamanla, annesinin yanında olduğu zamanı mukayese eder. Baş döndürücü bir şekilde değişen dünyanın bugünkü durumundan rahatsızdır. O, eski ve unutulmuş zamanların peşindedir. Yeni ve eski arasında mukayese yapan yazarın çok güçlü bir nostaljinin etkisinde olduğu açıkça görülmektedir:

“Alın terinle kazanıyordun ekmeğini, soluğunu tüketmek pahasına ulaşıyordun aydınlığa, bolluğu iyi hayata. Bugünkü bolluk başka, Anne. Yitirdi anlamını.”⁷

Yazar ve annesinin ayrılığı Dağcı’nın askere alındığı gün başlamış, derken savaş çıkmış, tutsak olmuş ama sonunda özgürlüğüne kavuşmuştur. Ama annesiz bir özgürlük sakat ve eksik bir özgürlüktür. Dağcı, yıllarca annesine döneceği günü beklemiş ama dönememiştir. Ona dönmenin imkânsızlığına kanaat getirdikten sonra da kendisini ayakta tutacağına, hayatına gerçek değer ve anlam katabileceğine inandığı her şeyi aklında toplayıp onları bir kafesin içerisinde kapatmıştır:

“Evet değişiyor dünyamız. Değişmeyen bir tek sen kaldın gözlerimde deme bakma, Anne; bende değişmiyorum. Değişmemem. Biliyor musun, Anneciğim,

5 Cevdet Kudret, *Örneklerle Edebiyat Bilgileri II*, İnkılap ve Aka, İst. 1980, s. 344.

6 Cengiz Dağcı, *Anneme Mektuplar*, Ötüken Kitap Evi, İst. 1988, s. 6

7 a.g.e., s. 9.

*ben burada bir kafes içinde yaşıyorum. Ah, şu anda yattığın yerden başını kaldırıp bir bakabilsen! Neler yok benim kafesimde. Gurzuf denizi, Ayı Dağı, Gelinkaya, Topkaya...”*⁸

Bu kafes kapalı bir yer değildir. Yazar, özlem ve umutlarıyla burada yaşamakta, ölümsüz hayalleriyle gerçeklere meydan okumaktadır.

İkinci mektubun ana teması da Kırım’a ve Kırımlıların trajedisine ayrılmıştır. Yazar, geriye dönüşlerle Akmescit’te geçirdiği çocukluk yıllarını ve tatlı anılarını anlatır. Kırım’ın trajedyasını anlatarak annesini üzmüş olabileceğini düşünen yazar, ondan özür dileyerek elinden başka bir şey gelmediğini ifade eder:

*“Kızıltaş’ın sözünü etmeden sana mektup yazmak zor. Hemen hemen imkânsız. Ama senin ruhunu fazla incitmek ve yormak istemiyorum. Peki. Elimden geldiğince kadar kendim için ve kendi kafesimde saklayacağım Kızıltaş’ı.”*⁹

Eserin ana omurgasını yazarın edebiyat öğretmeni Safiye Akimova ile yazar arasındaki aşk hikâyesi oluşturmaktadır. Eser de, suya atılan bir taşın suda peşpeşe halkalar meydana getirmesi gibi bu iki kişi arasında genişler. Safiye Akimova ile yazar arasındaki ilişki eserin üçüncü bölümünde başlar. Yazar, edebiyat dersinde kendi şiirlerini okurken edebiyat öğretmeni tarafından fark edilir ve elinden defteri alınır. Haftalar sonra Safiye Akimova, yazarı *Gençlik Mecmuası*’na götürür ve oranın yöneticisiyle tanışmasını sağlar. Bir zaman sonra da ilk şiiri *Gençlik Mecmuası*’nda basılır.

Beşinci mektupta Safiye, yazara bir mektup göndererek, onunla buluşma isteğini bildirir ve ikisi arasındaki duygusal ilişki başlamış olur. Bu bölümde yazarın Safiye Akimova’ya hitaben yazdığı şiirde, Safiye ismi ikiye ayrılarak telâffuz edilir:

*Ben saf olayım sen iye
Ruhumuzda çiçek açsın safiye*

Ve yazarın ismi Saf, Akimova’ninki ise İye olur. Eserin devamında da yazar, ikisi arasındaki duygusal ilişkiyi bütün boyutlarıyla inceler.

8 a.g.e., s. 10.

9 a.g.e., s. 27.

Eserin ilerleyen bölümlerinde Safiye amansız bir hastalığa tutularak öltür ve romanın asıl vak'ası da sona erer. On dördüncü ve on beşinci mektuplarda İye'nin ölümünün Saf üzerindeki etkileri anlatılır. Yazar, yıllardır İye'yi içinde tutarak ihtiyarlamıştır ve bu mektubu da yazabildiği sürece yalnızlığını İye ile mesut etmek niyetindedir.

On beşinci mektubun sonunda Ayvasıllı Emine Teyze ve kızı Saniye arasında geçen hayalî bir diyalog vardır. Roman bu hayalî diyalogun ana metne bağlandığı şu satırlarla sona erer:

*"Dışarda kış. Rahatım. Üşümüyorum da, Anne. Ben, toprak ellerimden kopuk, ama yanımda İye ve yüzümde en güzel hüznün, uyuyorum ben bu akşam ak rüyamda, Anne."*¹⁰

Anneme Mektuplar'ın iki ana kahramanı vardır. Yazar ve Safiye Akimova. Eser bu iki kişi arasında gelişir. Yazarın mektupları yazdığı annesini hariç tutarsak, romandaki diğer tipler ayrıntılı bir şekilde işlenmemiştir.

Başta da söylediğimiz gibi romanın tamamına Kızıltaş ve Kızıltaş'a duyulan özlem hâkimdir. Yazar, sık sık mutlu günler yaşadığı çocukluk günleriyle Londra'yı ve oradaki yaşamını mukayese eder. Bu bir bakıma her şeyin doğallıkla geliştiği bir çevre ile medeniyetin mukayesesidir.

Yazarın kendisine Saf, Akimova'ya ise İye ismini vermesi anlamlıdır. Saf, sözlük anlamıyla hem temiz hem de habersiz demektir. Bu isim, Saf'ın Akimova'nın hastalığından habersiz olmasını karşılar. İye ise sözlük anlamı olarak içine alan, kapsayan demektir.

Saf, duygusal bir yapıya sahiptir ve şiirle de uğraşmaktadır. Özgürlüğüne düşkün ve ailesine tutkuyla bağlı olan Saf, şiirlerinin yayımlandığı *Edebiyat Mecmuası*'nın editörünün Sovyet insanına yabancı şiirler yazmaması yolundaki isteğine sinirlenecek ve aralarında geçen bu konuşmadan sonra bir daha dergiye şiir vermeyecektir:

"Körpe çocuklarımıza, Subhi okulunda ilkokul öğrencilerine ezberletebilecekleri şiirler istiyor benden. İşte bak! Orda elinde al bayrak / Stalin güneşiyle

10 a.g.e., s. 503.

aydınlık yolda / Gözleri yıldızların en parlağıyla / Adımlarken dağların yamaçlarında / Bakışları bir an yıldırım bir an şimşek / Atılan her adımla yücelen vatan / Düşmana yol vermez, bileği bükülmez / Zirveye tırmanan komsonol kızın!... İşte günümüzün gerçekleri. Boşalmış köylerimiz, sürülmüş insanlarımız, yıkılan camilerimiz gerçek dışı. Tutukevlerinde çürüyen şairlerimiz, doktorlarımız gerçek olamaz!... Ama... haklı editör”¹¹

Eserin ikinci kahramanı edebiyat öğretmeni Safiye Akimova’dır. Beyaz tenli, zayıf, ufak tefek bir kadındır. Saf’tan daha yaşlıdır:

“Gözleri iri ve maviydi. Mavisi Gurzuf denizindendi. Gülmüyordu. Ama soğuk da değildi.”¹²

Romanın ilerleyen bölümlerinde Safiye’nin yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak ölmesi, Safiye Akimova’nın “İye” ismiyle birlikte sembolik bir mana kazanarak, gerçekte Kırım’ı ve Kırım’ın kaybedilişini karşılar.

Yazar’ın annesine yazdığı bu muhayyel mektuplarda konuşan Saf’tır. Annesinden kırk beş yıl önce ayrılan Yazar, onu hayatta tasavvur ederek ona mektuplar yazar. Bu da içinde bulunduğu ruh durumundan sıyrılıp hayata daha sıkı bağlanmasına neden olur:

“Ve senin varlığın arada bir gülmeme, değişik de olsa gökyüzünü, çiçekleri, kuşları, kelebekleri sevmeme, hatta günümüzün insanlarını anlamama yardım ediyor bana.”¹³

Eserde Kırım halk türkülerinden ya da hikâyelerinden alınmış parçalara da yer verildiği görülmektedir. Cengiz Dağcı’nın hayat hikâyesinden, gençlik yıllarında şiirle de uğraştığı anlaşılmaktadır. Eserdeki Saf karakteri de şiir yazmaktadır.

Romanda hayalî diyaloglara da yer verilmiştir. Özellikle İye’nin ölümünden sonra Saf’ın içinde bulunduğu ruh durumunun anlatıldığı satırlarda bu hayalî diyaloglar çoğalmaktadır.

11 *a.g.e.*, s. 165.

12 *a.g.e.*, s. 60.

13 *a.g.e.*, s. 5-6.

Anneme Mektuplar'da Saf'ın ailesine ait evde iç mekân tasvirleri ayrıntılı olarak verilirken, Londra'da yaşadığı evin tasvirleri ayrıntılı değildir. Kırım tabiatı da bütün canlılığıyla eserde yerini almıştır.

Eserde anlatılan zaman 1920'li yıllara kadar iner. Kolhoz sistemine geçiş ve buna karşı gelen sürgün edilmesi geriye dönüşlerle anlatılır.

Sonuçta eser için şunları söyleyebiliriz:

Cengiz Dağcı, gerçek bir yazardır. *Anneme Mektuplar*'da ve diğer eserlerinde, demir perde gerisindeki Türklerin acıklı durumlarını, trajedilerini, her türlü baskının ve zulmün ağırlığı altında ayakta kalma çabalarını gerçekçi bir tablo hâlinde okuyucularının gözlerinin önüne sermektedir. Dağcı'nın Kızıltaş'ından eser rüzgâr, eserin kahramanlarının ruhlarında da aynı şiddette eser. Dağcı'nın, eserlerinde anlattığı Kırım trajedisine şahitlik etmiş olması da bu gerçekçi tabloyu daha da pekiştirmektedir. Yazar, çektiği tüm bu acılara rağmen mutludur. Bu mutluluğunu da *Yansılar* serisinde şöyle dile getirir:

*“Acı çekmenin de gizli bir mutluluğu var, senin insanlarını yok etmeye kararlı olan kimselerin gözleri içine bakarak gerçeği söylemekse, başlı başına bir mutluluktur.”*¹⁴

Sadık Yılmaz, Dağcı'nın *Onlar da İnsandı* romanı üzerine yazdığı bir yazısında:

*“Roman bu şekilde sona eriyor. Oysaki yerlerinden, kendi öz topraklarından uzaklara, bilinmeze sürülen günahsız, suçsuz insanların serüvenleri henüz bitmiş değil. Cengiz Dağcı muhakkak ki bunu görüyordur.”*¹⁵ diyordu. Bu yazının yayımlandığı tarihten tam 39 yıl sonra, Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Kırım'da, Akmes-cit'te, Bahçesaray'da. Öz topraklarından koparılıp, bilinmeze sürülen insanların serüvenleri de artık nihayetleniyor... Yıllardır Kırım'a geri döneceği günü hayal ederek yaşamış Cengiz Dağcı'nın da ruhunun - kendisi Londra'da olsa da - tüm özlemleriyle, acılarıyla, neşe ve sevinçleriyle şu anda Kırım'da olduğunu biliyor ve bundan sonra Bağimsız Kırım'ın yeni romanlarını yazacağını düşünüyoruz.

SALIM ÇONOĞLU

14 Cengiz Dağcı, *Yansılar 3*, Ötüken Kitap Evi, İst. 1991, s. 116.

15 Sadık Yılmaz, *Bir Roman Üzerine*, “Onlar da İnsandı”, *Varlık*, 15 Ekim 1959, s. 512..